

## Detektoráři jsou specializovaní zloději, něco na způsob bytářů

Slavomil Vencel

Nekontrolovatelné užívání detektorů kovů laickými hledači pokladů (tzv. detektoráři) vnucuje terénní archeologii defenzivní strategii s nevyhnutelně zápornými důsledky: je-li systematický archeologický odkryv nutně nákladnější a výrazně pomalejší než vybírání kovových jednotlivostí, pak se zdá, že archeologům napříště nezbývá než usilovat nanejvýš o snížení ztrát artefaktů způsobem zavedeným detektoráři, ovšem za cenu nevyhnutelných deficitů v oblasti poznání souvislostí a kontextů nalezených jednotlivostí. Jinými slovy řečeno, dvě skupiny lidí vybavených detektory by napříště mezi sebou měly soutěžit, komu se v terénu podaří poškodit více kontextů archeologických památek (ponechme stranou některá fakta, že např. jedna z těchto skupin by o své činnosti zanechávala přesnější a spolehlivější údaje, že výsledky profesionálního uplatnění detektorů při povrchovém průzkumu náznorně ozřejmilo význam ornice jako samostatné informační jednotky: srov. Vencel 1995aj.). Problém zjevně nemá uspokojivé racionální řešení: archeologové jsou zmítáni ambivalentními pocity z rozporu mezi snahou využívat nové objevy, ovšem v případě izolovaných a nespolehlivě dokumentovaných nálezů detektorářů jen za cenu vývojové regrese oboru. Archeologii hrozí v tomto bodu pokles zpět do 19. století, a to na úroveň dnes již programově neobhajitelného shromažďování izolovaných předmětů, nikoli informačních celků, u nichž materiální aspekt netvoří prioritu.

Zdá se, že s jistým zpožděním (srov. Vencel 2000, 437 sq.) nastal čas k diskusi, která z variant pokusů o regulaci postojů profesionálů k detektorářům slibuje přinést menší škody. D. Vích (2006, s. lit.) náleží mezi odborníky, kteří se po praktických zkušenostech s plodnou památkářsky orientovanou aplikací detektoru v terénu přiklání k pokusům o hledání modu vivendi mezi konkurenčními skupinami vědců a lovců pokladů. Naproti tomu skeptici, k nimž náleží také autor této poznámky, připomínají, že spolupráce s detektoráři otevírá i perspektivu, že archeolog dříve nebo později obdrží předvolání k soudu, přičemž nebude záležet tolik na jeho jednání jako na vnějších faktorech, zda se ocitne v roli svědka, překupníka, nebo spolupachatele. Není pochyb, že spolupráce s tzv. detektoráři bude pro archeologa vždy jednáním riskantním, ležícím při hraně legality, resp. standardní archeologické praxe; obrazně řečeno, podobá se pohybu po minovém poli nebo na území pohyblivých písků. Představa, že cílevědomě za hranicemi památkového zákona pohybující se lovci pokladů, používající již po léta a bez skrupulí (z hlediska jejich cílů ovšem racionálně) odborné publikace jako paklíče (např. Kuna a kol. 2004, 193), se budou cítit vázání našimi snahami o vytvoření jakékoli smlouvy, která by je přes svou právní bezzubost a nevynutitelnost určitým způsobem omezovala, náleží mezi utopie, sci-fi nebo pohádky. Idea, že budeme spolupracovat výhradně jen s těmi nekořistnými detektoráři, nastoluje otázku, zda jsme schopni je poznat ještě před obviněním ze spolupachatelství. Nenabízí snad detektorářům předstírání spolupráce vedle legalizace i možnost podstatného rozšíření pole působnosti a informovanosti o nepublikovaných novinkách, projektech a záměrech archeologů? Nebudeme snadno manipulováni ohlašování jen těch lokalit a odevzdáváním jen těch nálezů, které nebudou pro detektoráře sběratelsky nebo obchodně zajímavé? Úplnost a pravdivost předávaných dat nedokážeme jednoznačně ověřit, naopak každý styk odborníka s detektoráři představuje reálné nebezpečí bezděčného úniku citlivé informace.

Světově rozšířené vykrádání známých i neznámých archeologických památek – fakticky součástí nadčasově významného společného kulturního dědictví lidstva – postihuje hlavně chudé země třetího světa včetně tzv. nových demokracií s demoralizovanými populacemi, nedokonalou legislativou a zkorumpovanou státní správou. Zároveň představuje jeden z projevů postmoderní eroze důvěry v nadosobní hodnoty, resp. v kolektivní cíle v důsledku pokračujícího (až sebezáhubného) rozpínání svobod individua. (Vzhledem k naší vlastní minulosti jde o kyvadlový protipohyb ke snahám totalitního režimu o upevňování „řádu“ na úkor osobních svobod jednotlivců, vzhledem k budoucnosti jde o pohyb směrem k anarchii, a to až k bodu zpětného pohybu směrem k upevňování – bezpochyby již – jiného společenského řádu preferencí nadosobních hodnot patrně již neevropské tradice.) Klesá-li ČR ve světových žebříčcích zkorumpovanosti stále níž, lze s ohledem – řečeno opatrně – jak na těžkopádnost naší legislativy i výkonné moci, tak na mimořádně pokleslé právní

vědomí populace sotva očekávat, že v dohledné době nalezneme účinné právní nástroje k ochraně právě archeologických památek.

Neznamená to však, že doporučuji přijímat současný stav trpně, protože naše profesionální znalost kulturního významu archeologických pramenů nás zavazuje k jejich aktivní ochraně. V této věci bychom se měli sjednotit v pokusu o zásadní změnu postoje veřejnosti prostřednictvím trpělivé a pokud možná jednohlasné informační kampaně. Dosavadní povrchní novinářské posuzování aktivit, srazů nebo tzv. soutěží detektorářů ve sdělovacích prostředcích jako neškodné zábavy, zájmové, nebo dokonce sportovní činnosti je třeba otevřeně napadnout, protože ve veřejnosti vytváří škodlivé neinformovaně tolerantní postoje. Měli bychom otevřeně a až do omrzení vystupovat s důsledně negativním hodnocením a interpretovat srazy a tzv. soutěže detektorářů jako propagační, reklamné prodejní akce výrobců detektorů a skrytá školení v zájmu rozšíření zlodějských trestných aktivit pomocí detektorů. Jednání detektorářů se v principu neliší od chování bytařů: jedni i druzí se zvědavě zajímají o jim nepatřící cennosti za účelem přivlastnění, jedni i druzí jich při jejich „zachraňování“ ještě nepoměrně víc hodnotí, přičemž je lhostejné, zda z neznalosti, nebo z chamtivosti. Měli bychom se pokoušet přesvědčit veřejnost i orgány státní správy, že obě „řemesla“ se vyznačují přesně stejnou mírou ušlechtilosti a záslušnosti, a proto by bytařská i detektorářská praxe měla být i podobně trestána. Drancující detektoráři, pohybující se zcela vědomě za hranicemi zákona, působí nenapravitelné kulturní škody, neboť se – ve své neschopnosti přivlastnit si cokoli jinak než hmotně – podílejí na tvorbě kulturních pouští. Používání detektorů proto nepředstavuje zábavu srovnatelnou s hledáním hub (nové archeologické památky už nikdy nenarostou), ale daleko spíš hru se zápalkami ve stodole plné slámy. Detektorářství v principu představuje formu hráčství, gamblerství: zatímco vydělávání peněz prací se stalo pro část populace podivínským staromódním chováním, zoufale pomalým a hlavně nudným, k okouzlicím adrenalinovým způsobům obživy náleží – kromě trestné činnosti – rychlé a bezpracné získané peníze z her, tzv. soutěží nebo hledání pokladů. Gamblerům, považujícím svět jen za prostor k jednorázovému osobnímu použití a spotřebě, chápajícím lidskou existenci jednorozměrně jako příležitost ke kořisti a kramářskému převádění jakýchkoli hodnot na rychlé peníze a na konzum, není pomoci. Tolerance obchodu s kulturním dědictvím by však byla (je?) příznakem duševního bankrotu celé společnosti.

Ač nelze předpokládat, že by tato argumentace ovlivnila chování tržně, resp. pirátsky orientovaných mobilních skupin profesionálních podnikatelů (zčásti v okázale dekorativních maskovacích uniformách a se speciální výbavou až po krátké jednoruční chromované krumpáčky), měli bychom od rabování archeologických památek odvrátit část detektorářů, svedených špatnými příklady, aniž by o konsekvencích své činnosti, motivované spíše zvědavostí, dost důkladně uvažovali. Ty bychom měli přesvědčit, že vyjímání archeologických artefaktů z jejich kontextů degraduje historickou hodnotu nálezů: z hodnověrných svědků minulosti se izolované artefakty stávají pouhými kuriozitami, dekoracemi. Nekvalifikovaný zájem o archeologické prameny bývá často deklarován jako snaha o materiální zachování artefaktů. Soukromé sbírky však vytvářejí podmínky jen pro krátkodobé a hlavně degradované přežití a omezené využití pouze těch nejnápadnějších nebo nejpřitažlivějších artefaktů, zbavených ztrátou kontextů podstatné části jejich informační hodnoty. Předměty z nezákonně vytvářených soukromých sbírek jsou nezvratnou ztrátou nálezových i geografických kontextů trvale zbaveny možnosti začlenění do sítě sdílených poznatků. Takové vytržené fragmenty archeologických pramenů fakticky zanikají bez odpovídajícího obohacení našeho poznání. Úsilí o nekvalifikovanou „záchranu“ archeologických pramenů s následným soukromým přivlastněním není o mnoho lepší než činnost bytařů, kteří by se sami mohli podobně prezentovat jako privátní zachránci cenností z našich bytů. Stejně jako bytaři, „zachránci“ i zloději minulosti pouze zlomky jimi rozpoznávaných hodnot, zatímco většinu z nich zničí nebo znehodnotí proto, že jejich význam pro nedostatek znalostí nerozeznají. Chování soukromých sběratelů se podobá pokusům o záchranu vzácných a ještě nepřečtených knih vyškubáváním „zajímavých“ listů, jejichž celková výpověď je vytržením z kontextu znehodnocena, ne-li ztracena. Fragmenty uloupené minulosti se po ztrátě důvěryhodného kontextu mění v pouhé suvenýry nálezce. Soukromé sbírky archeologických pramenů vyjadřují ignoraci nadosobních hodnot; na rozdíl od úmyslu privatizovat a oplotit si kus národního parku jsou v jistých me-

zích realizovatelné, ovšem ideově není mezi oběma záměry podstatný rozdíl. K poznání společného kulturního dědictví vede jediná cesta: veřejné, nikoli privátní úsilí o uchování archeologických pramenů a o možnost pokračování procesu jejich nekončícího kvalifikovaného a profesionálního zkoumání, podloženého respektem k nadosobním cílům, resp. vědomím, že nesmíme sobecky zkracovat ani práva příštích generací.

Dokážeme to však alespoň zlomku veřejnosti a detektorářů nějak srozumitelněji a přesvědčivěji vyložit?

### Literatura

- Kuna, M. a kol. 2004: Nedestruktivní archeologie. Teorie, metody a cíle. Praha.*  
*Vencl, S. 1995: K otázce věrohodnosti svědectví povrchových průzkumů. Archeologické rozhledy 47, 11Ö57.*  
— 2000: Archeologie a etika. *Archeologické rozhledy 52, 428Ö441.*  
*Vích, D. 2006: Detektory kovů v archeologii: úhel pohledu regionálního archeologa. Archeologické rozhledy 58, 301Ö306.*

SLAVOMIL VENCL, Archeologický ústav AV ČR, Letenská 4, CZ-118 01 Praha; [vencl@arup.cas.cz](mailto:vencl@arup.cas.cz)